

ĐẢNG CỘNG SẢN LIÊN XÔ VÀ VẤN ĐỀ NGHIÊN CỨU XÃ HỘI HỌC

LTS' - Trong tạp chí " Người Cộng sản" số 13/1980 có đăng bài Nghiên cứu xã hội học: Những kết quả, những vấn đề và nhiệm vụ của Ban chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Liên Xô. Bài viết nêu lên khai quát những thành tựu mà ngành xã hội học Xô - viết đã đạt được trong hai mươi năm gần đây đồng thời vạch ra những thiếu sót cần phải khắc phục. Bài viết cũng đề cập tới những vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu và các nhiệm vụ chủ yếu đề ra cho ngành xã hội học xô-viết trong thời gian tới nhằm phục vụ cho việc xây dựng chủ nghĩa xã hội phát triển của Liên Xô. Chúng tôi tóm tắt bài viết trên để bạn đọc tham khảo.

Thời kỳ phát triển đầy sáng tạo trong sự phát triển của khoa học xã hội xô-viết đã bắt đầu từ giữa những năm 60. Trong những điều kiện của chủ nghĩa xã hội chín muồi, trình độ lãnh đạo xã hội một cách khoa học được nâng cao mà điều đó lại đòi hỏi phải tìm tòi, nghiên cứu, đi sâu vào các quá trình kinh tế - xã hội. Ở đây, ngành xã hội học với tư cách là một khoa học lý thuyết và ứng dụng, có thể có những đóng góp căn bản.

Vấn đề nâng cao vai trò của xã hội học đã được đặt ra từ Đại hội lần thứ XXIII của Đảng Cộng sản Liên Xô, đã nêu lên sự cần thiết phải nghiên cứu toàn diện cơ cấu hội xô viết và lập những kế hoạch phát triển xã hội các tập thể lao động. Tại Đại hội lần thứ XXV Đảng cộng sản Liên Xô đã đề ra nhiệm vụ phải nghiên cứu một cách có hệ thống dư luận xã hội, những biến đổi trong tính chất và nội dung của của lao động, trong lối sống của con người xô-viết, tiếp tục phát triển kế hoạch hoá kinh tế xã hội tổng hợp, nâng cao hiệu suất thực tiễn của các khoa học xã hội.

Tháng Tám năm 1946, Đảng Cộng sản Liên Xô đã ra chỉ thị về ((*Những biện pháp nhằm tiếp tục phát triển các khoa học xã hội và nâng cao vai trò của nó trong công cuộc xây dựng chủ nghĩa cộng sản*)), trong đó phân tích tình hình ngành xã hội học trong nước và xác định triển vọng của nó, đồng thời cũng nhấn mạnh rằng cho đến tận gần đây các ((*công trình nghiên cứu xã hội cụ thể vẫn chưa được triển khai rộng rãi và đầy đủ*)) và (cơ sở của phương pháp khoa học vẫn còn mang tính chất thực nghiệm).

Cũng trong thời gian này, hệ thống các cơ quan chuyên ngành xã hội học về cơ bản đã được thành lập. Từ năm 1972, Viện nghiên cứu xã hội học (thuộc Viện hàn lâm khoa học Liên Xô) mà tiền thân của nó là Viện nghiên cứu các xã hội cụ thể, đã trở thành trung tâm phối hợp chủ yếu về xã hội học. Ngoài ra, trong các Viện nghiên cứu ở một loạt nước Cộng hoà, đã thành lập các phân ban xã hội học. Nhiều viện nghiên cứu trực thuộc các Bộ, các tổ chức Đảng, Công đoàn, Đoàn Thanh niên, các Trường đại học cũng tiến hành nhiều công trình mang tính chất xã hội học. Đề tài của các công trình nghiên cứu này rất rộng lớn, bao gồm những vấn đề liên quan đến những nhiệm vụ cấp thiết trong công tác xây dựng Đảng, công tác tư tưởng, công tác giáo dục cộng sản chủ nghĩa, những vấn đề hoàn thiện thi đua xã hội chủ nghĩa, kế hoạch hoá xã hội trong các tập thể sản xuất, xây dựng văn hoá, việc hình thành ý thức cộng sản chủ nghĩa trong thanh niên v.v... Hiện nay, ở Liên Xô, mọi lãnh vực quan trọng đều là đối tượng của các nhà nghiên cứu xã hội học lý luận và thực nghiệm. Hội xã hội học xô viết cũng tập hợp được hơn; 800 thành viên tập thể và ngót 5000 thành viên cá nhân. Số lượng sách báo về xã hội học tăng lên một cách đáng kể. Tạp chí *Nghiên cứu xã hội học* ra đời từ năm 1974 đã trở thành đòn bẩy quan trọng để liên kết các nhà xã hội học xô viết và để phổ biến các thành tựu khoa học mới cũng như kinh nghiệm về phương pháp luận.

Trong 15 năm gần đây, qua nhiều cuộc tranh biện về xã hội, ngành khoa học này đã đạt được nhiều kết quả tốt và đã nâng cao được trình độ phương pháp luận về hệ thống các phương pháp nghiên cứu xã hội học cụ thể,

đồng thời đã đi đến chỗ khẳng định rằng ((Xã hội học mác-xít trước hết là một khoa học lý luận cung cấp tri thức và các qui luật chung của sự vận động và phát triển của lịch sử xã hội loài người)). Tri thức xã hội học không chỉ bó hẹp trong phạm vi lý luận xã hội học chung mà còn bao gồm cả những bộ môn xã hội học chuyên biệt, mà đối tượng của nó là những lĩnh vực nhất định trong đời sống xã hội như lao động, văn hóa, gia đình v.v... Còn những nghiên cứu xã hội học cụ thể thì đi vào các mặt khác nhau trong đời sống xã hội xã hội chủ nghĩa, trong khuôn khổ của phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật lịch sử và lý luận về chủ nghĩa cộng sản khoa học.

Song, cần phải thừa nhận rằng trình độ phương pháp luận chung và hệ phương pháp nghiên cứu xã hội học ở Liên Xô phần lớn vẫn chưa đáp ứng được những đòi hỏi hiện nay. Nhiều công trình nghiên cứu đôi khi còn chưa chuẩn bị đầy đủ, không nâng lên được thành những khái quát sâu sắc có tính nguyên lý. Cho đến nay, các phương pháp định lượng, phương pháp toán học và các kỹ thuật tính toán hiện đại vẫn chưa được sử dụng một cách có hiệu quả. Nguyên nhân cơ bản của tình hình này là trình độ nghiệp vụ của cán bộ. Thực chất là cho đến nay chúng ta vẫn chưa giảng dạy xã hội học ở bậc đại học. Vì thế mà trong ngành đào tạo nghiên cứu sinh về xã hội học, người ta tiếp nhận có những người trẻ tuổi không có kiến thức chuyên môn tương ứng ở trường đại học. Đã có những trường hợp làm dối, làm ẩu, hạn chế kết quả điều tra, nghiên cứu.

Để khắc phục những thiếu sót trên, cần phải xây dựng các Ban xã hội học trong các xí nghiệp, phải lập phân khoa xã hội học trên cơ sở khoa triết ở trường Đại học Tổng hợp và ở một số trường Đại học kinh tế. Vấn đề này đã được đặt ra, song những biện pháp thực tế chưa được thực hiện, do đó gây trở ngại nghiêm trọng cho việc phát triển xã hội học trong nước.

Những kết quả khoa học chủ yếu của các công trình nghiên cứu của xã hội học và nhiệm vụ tiếp tục phát triển ngành này sẽ ra sao. Trong lĩnh vực nghiên cứu *Những qua trình biến đổi cơ cấu xã hội của xã hội Xô viết* thì những vấn đề về phương pháp luận đã được đưa lên hàng đầu. Người ta đã khắc phục được hai khuynh hướng cực đoan giải thích quá rộng và quá hẹp giới hạn của giai cấp công nhân xô viết và đưa ra bằng chứng về sự tồn tại và lớn mạnh nhanh chóng của tầng lớp công nhân có trình độ lành nghề cao, trình độ giáo dục và văn hóa cao

Một vấn đề cơ bản khác là sự cần thiết phải *thủ tiêu lao động thủ công nặng nhọc bằng máy móc*, giảm bớt số lượng công nhân và nông trang viên tương ứng. Những công trình nghiên cứu đã phát hiện ý nghĩa xã hội của vấn đề và vạch ra những tiềm năng xã hội để thực hiện việc đó.

Vấn đề cơ bản thứ ba là *cơ cấu xã hội xô viết liên quan chặt chẽ với cơ cấu dân tộc*. Các công trình nghiên cứu đã chỉ ra được nét đặc trưng của quá trình nâng cao tính đồng nhất xã hội trong các tổ chức Nhà nước và dân tộc, tuy còn một số mặt chưa đồng đều giữa các vùng và nước Cộng hòa như về đào tạo nghệ nghiệp, trình độ lành nghề, trí thức, kỹ sư, kỹ thuật v.v... Nhiều kiến nghị đã được đưa ra để giải quyết những vấn đề tồn tại.

Những công trình nghiên cứu cứu *lối sống xã hội chủ nghĩa xô viết là những con đường hoàn thiện* nó đã được đặc biệt đẩy mạnh trong những năm gần đây. Kết luận quan trọng đã được vạch ra là: ((lối sống xã hội chủ nghĩa là tập hợp, hệ thống các đặc trưng cơ bản của hoạt động của con người trong tất cả các lĩnh vực của tồn tại xã hội)). Việc hoàn thiện lối sống xã hội chủ nghĩa không phải là một quá trình tự phát mà được thực hiện có kế hoạch, dưới sự lãnh đạo của Đảng và Nhà nước, trong đó có tính đến các đặc thù của từng vùng, từng dân tộc những tập thể lao động và các tầng lớp xã hội.

Phương hướng quan trọng nhất để đẩy mạnh việc nghiên cứu xã hội học là những vấn đề về *kế hoạch hóa xã hội*. Cần nhấn mạnh một điểm sau đây: Một là, kế hoạch hóa xã hội bao gồm hàng chục ngàn tập thể lao động, các xí nghiệp, công trường, liên hợp kinh tế. Hai là, kế hoạch hóa xã hội đã được triển khai ở các nông trang tập thể và công trường quốc doanh, các cơ quan khoa học, các xí nghiệp phục vụ. Ba là, kế hoạch hóa xã hội đã được triển khai trên quy mô các tỉnh, thành phố, các vùng nông nghiệp. Bốn là, các nhà xã hội học đã chuẩn bị cho chương trình tổng hợp tiến bộ khoa học - kỹ thuật và những hậu quả xã hội của nó, trong thời gian 1976-1990. Hiện nay, tất cả những kế hoạch Nhà nước đều là kế hoạch tổng hợp phát triển *kinh tế và xã hội*

Việc nghiên cứu hệ thống các chỉ tiêu xã hội và đưa nó vào thực tiễn kế hoạch hóa kinh tế quốc dân đang trở

thành nhiệm vụ quan trọng nhất về lý luận và thực tiễn của khoa học xã hội. Nếu không tiến hành một loạt những nghiên cứu xã hội học cụ thể có tính đại diện cho toàn quốc thì không thể thảo ra hệ thống chỉ tiêu đó. Vì vậy Viện xã hội học đã bắt tay thực hiện công trình nghiên cứu này. Đồng thời phải liên kết các chỉ tiêu kinh tế và xã hội vào một hệ thống thống nhất của việc kế hoạch hóa kinh tế quốc dân. Hệ thống các chỉ tiêu này phải bao gồm những chỉ tiêu sẽ tác động trong tất cả các cấp kế hoạch hóa kinh tế - xã hội và quản lý.

Việc phân tích về phương diện xã hội học các *quá trình tư tưởng* diễn ra trong xã hội đã được kết hợp chặt chẽ với các tổ chức Đảng. Từ những năm 70, người ta đã tiến hành những công trình nghiên cứu về cơ chế hình thành dư luận xã hội trong các thành phố công nghiệp có quy mô trung bình, về công chúng của các phương tiện thông tin - tuyên truyền đại chúng, thị hiếu và nhu cầu của người đọc ở các thư viện, về việc nâng cao trình độ văn hóa của người lao động và về hiệu quả của các hình thức tác động tư tưởng trong hệ thống giáo dục của Đảng. Việc nghiên cứu dư luận xã hội đã phát hiện được ảnh hưởng của Đảng đến trí tuệ và tâm hồn con người có hiệu quả đến mức nào. Vai trò chủ yếu trong việc nâng cao hiệu quả công tác tuyên truyền của Đảng hiện nay thuộc về các công trình nghiên cứu xã hội học, nhằm mục đích trực tiếp là nâng cao trình độ công tác trong nội bộ Đảng. Trong lãnh vực này, Đảng đã chỉ ra sự cần thiết phải bảo đảm trình độ khoa học cao cho công tác tuyên truyền và cổ động; do đó đòi hỏi sự nỗ lực và đóng góp đáng kể của các nhà xã hội học. Bản chỉ thị nêu rõ: ((Cần đặc biệt chú ý nghiên cứu toàn diện và sâu sắc dư luận xã hội bằng cách nghiên cứu xã hội học)). Chính vì thế mà phải xây dựng một *hệ thống trung cầu dư luận quần chúng* thật linh hoạt và có hiệu quả trên quy mô toàn quốc. Hệ thống này là một trợ thủ đáng tin cậy trong thực tiễn lãnh đạo của Đảng và sự quản lý của Nhà nước. Đồng thời, cần áp dụng rộng rãi các phương pháp xã hội học trong việc nghiên cứu những vấn đề giáo dục, có tính đến các đặc điểm của những nhóm lao động khác nhau, nhằm đảm bảo sự thống nhất về giáo dục chính trị - tư tưởng, lao động và đạo đức. Trong tình hình hiện nay, phải giáng trả kịp thời những hoạt động phá hoại về mặt tư tưởng của kẻ thù, nâng cao hiệu quả và tăng cường tính tiến công trong công tác giáo dục tư tưởng.

Việc nâng cao vai trò của xã hội học không tách rời khỏi việc *phê phán xã hội học tư sản hiện đại*. Các nhà xã hội học xô-viết đã nghiên cứu sâu hơn các tác phẩm xã hội học tư sản, phân tích một cách toàn diện các vấn đề của chủ nghĩa tư bản hiện đại, phản ứng nhanh hơn đối với những xu hướng mở trong sự phát triển tư tưởng ở xã hội Mỹ và Tây Âu, chẳng hạn như phê phán quan niệm về ((xã hội hậu công nghiệp)), về ((quyết định luận công nghiệp)) về ((sự tăng trưởng bằng không)) và ((sự lựa chọn các giải pháp trái ngược nhau)) v.v...

Việc tham gia của các nhà khoa học xô viết vào các Hội nghị xã hội học thế giới cũng đã giữ một vai trò đáng kể trong việc tìm hiểu một cách sâu sắc tình hình xã hội học tư sản và trong cuộc đấu tranh với nó. Trong hoạt động này, các nhà xã hội học xô viết đã phối hợp chặt chẽ với các nhà xã hội học của các nước Xã hội chủ nghĩa anh em. Những mối quan hệ hợp tác hai bên hoặc nhiều bên đã được mở rộng và đi vào nền nếp. Từ năm 1974, ủy ban nghiên cứu về ((Sự tiến triển của cơ cấu xã hội xã hội chủ nghĩa: kế hoạch hóa xã hội và dự đoán)) đã hất đầu hoạt động với sự tham gia của các nhà xã hội học Bungari, Hungari, Việt Nam, CHDC Đức, Mông cổ Ba Lan, Rumani, Liên Xô, Tiệp Khắc.

Tuy nhiên cho đến nay vẫn còn những thiếu sót đáng kể trong việc nghiên cứu, phê phán những hiện tượng mới trong xã hội học tư sản và cải lương, đặc biệt khi vạch ra mối liên hệ của nó với chính trị. Sự tham gia của các nhà xã hội học xô viết vào cuộc đấu tranh chống lại hệ tư tưởng của chủ nghĩa Mao vẫn chưa đầy đủ. Việc nghiên cứu tư tưởng xã hội học của các nước đang phát triển còn làm được ít. Để giải quyết những nhiệm vụ to lớn này, cần phải phối hợp chặt chẽ hơn nữa giữa các nhà xã hội học với những nhà khoa học ở các chuyên ngành khác, giữa Viện xã hội học với các Viện khác ở Liên Xô.

Đảng đã yêu cầu phải mở rộng hơn nữa phạm vi của các công trình nghiên cứu xã hội học, nhằm nâng cao hiệu quả công tác trong mọi khâu cơ cấu xã hội, thực hiện đầy đủ hơn nữa năng lực và tính ưu việt của chế độ xã hội chủ nghĩa.

Nghiên cứu hoạt động sống của con người với toàn bộ hình thái biểu hiện phong phú của nó gắn liền với những điều kiện cụ thể của đời sống xã hội. Đó là nhiệm vụ quan trọng nhất của xã hội học Mác-Lê nin ở Liên Xô.